

chineschrijven, ook het talenonderwijs in de laagste klassen. Men versta dit wel. Het is verre van ons de gedachte te suggereeren dat er één vak op den rooster van eenige middelbare school zou staan, waarvoor het beginsel van den Christenleeraar een onverschillige zaak zou zijn. Daarvoor snijden de principia reeds veel te diep in leven, persoonlijkheidsvorming, tuchttoefening en paedagogie in. Er is een Calvinistische „levensstijl“, er zijn ook niet-Calvinistische. De Calvinist pleegt zich door een eigen levenshouding te kenmerken bij voorbeeld, waar het geldt: Zondagsheiliging, velerlei amusement, kunst, literatuur, de „wereld“. Nu ligt het in den aard der zaak dat de docent hetzij in, hetzij buiten de klas ten deze invloed op zijn leerlingen uitoefent. Daarom blijft een school waaraan ook leeraren van ander beginsel verbonden zijn (de onderscheiding Gereformeerd-Hervormd zweeft ons hier uiteraard niet voor den geest) een compromis. Een compromis dat, in bepaalde omstandigheden en onder bepaalde voorwaarden, aanvaardbaar kan zijn, vooral vroeger het was. Tegenwoordig, nu de mogelijkheid bekwaam en afgestudeerde leeraren te vinden zooveel ruimer is, vermindert de drang der omstandigheden om in zulk een compromis te berusten in sterke mate.

Overigens is hier een analogie met de Vrije Universiteit. Prof. Rutgers kon in 1899 betoogen dat aan deze stichting benoeming van een chirurg die van de Gereformeerde beginselen afwijkende denkbeelden huldigde (b.v. inzake kerkrecht) niet was uitgesloten, al mocht zijn medisch onderwijs met die beginselen niet in strijd komen. Nu verliezen we het verschil in karakter tusschen dit hooger en het middelbaar (gymnasiaal) onderwijs niet uit het oog. Met name zijn we ons ervan bewust dat het laatste meer technische, quasi-neutrale, de examenopleiding dienende kanten vertoont dan het eerste. Vandaar dat hier meer mogelijk is dan ginds.

Hoe gaarne we dit toegeven, als het op grondslag en leiding aankomt, mag zulk een compromis nooit worden aangegaan. Die hebben ondubbelzinnig en ondubbelzinnig Gereformeerd te zijn. Het onderwijs (en de opvoeding), als geheel genomen, dient het Calvinistisch stempel te dragen van ootmoedige gehoorzaamheid aan een volledig, zoowel voor de studeerkamer als voor de schoolpraktijk aanvaarde, Schrift. Geheel iets anders dan de veelgeroemde, maar moeilijk grijpbare „Christelijke sfeer“!

Is zonder een eigen levens- en wereldbeschouwing het Calvinisme niet te denken en schept het zich zeker een eigen, welonderscheiden onderwijs, dan brengt dit mede dat een „algemeen-Christelijke“ H.B.S. of Gymnasium vrijwel even onbestaanbaar en hersenschimmig is al zoo een Universiteit. Men kan wel een zwevende formule voor samenwerking uitdenken, doch het onderwijs zelf zal zich, al naar gelang van het beginsel der leeraren, moeten differentiëren, zoo zeker als er wel anjers en orchideeën zijn, maar geen bloemen-zonder-meer. Ten aanzien van grondslagen en leidend beginsel is samenwerking met wie eens anderen geestes zijn niet mogelijk zonder gedeeltelijk prijsgeven van ons kostbaarst bezit. We moeten ons dan ook geheel losmaken of vrijhouden van het denkbeeld dat Calvinisten en niet-Calvinisten bij dit onderwijs naast elkander voort zouden kunnen bouwen naar eenzelfde stijl en eenzelfde bestek. Soortgelijk besef heeft de stichters der Vrije Universiteit het offer doen brengen van den steun der Ethisch-Irenische broeders, om Christus' wil.

Met betrekking tot het middelbaar en gymnasiaal onderwijs schijnt dit besef onder ons veel zwakker. Daarom is het dat we hier onverbloemd uitspreken: als de Vrije-Universiteitsgedachte een inrichting van middelbaar of voorbereidend hooger onderwijs draagt en bezielt, dan mag Christelijk onderwijs worden verwacht; anders niet.

Want voor de principiële kern van dit onderwijs zijn de Gereformeerde beginselen juist even onmisbaar en, naar verhouding, even vruchtbaar als voor de Calvinistische Universiteit. Slag op slag worden leeraar en leerling met de diepste beginselen geconfronteerd, o.a. bij geschiedenis, staathuishoudkunde, biologie, geloofsleer, literatuuronderwijs, bij de dagelijkse lectuur van klassieke en moderne auteurs. Ter sprake (moeten) komen, om maar iets te noemen: inspiratie en autoriteit der Schrift; de leer van de Kerk; het dogma; hoofdstukken uit de ethiek; de zin der geschiedenis; de volheid des tijds; het recht van oorlog, van opstand; de geschiedenis van het Calvinisme en zijn beteekenis voor ons land in het bijzonder; het politieke partijwezen ten onzent van vroeger en van thans; economische stelsels; de evolutieleer; de schepping; de beteekenis van Gods Woord voor de natuurwetenschap; literaire stroomingen, als daar zijn: classicisme, romantiek, naturalisme, nieuwe zakelijkheid; zelfs een en ander van oude en nieuwe wijsbegeerte. Wat komt

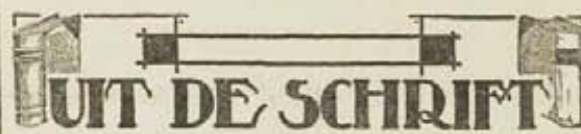
niet ter sprake bij rustige behandeling van literaire werken?

Of denkt men misschien dat de leerling zelf zijn principiële weg wel vinden kan? Het kost den leeraar in veel gevallen al moeite genoeg dragelijk pionierswerk te verrichten. Zeker, met vermindering van principiële quaesties, kan onderwijs worden gegeven dat naar wereldschen maatstaf goed schijnt; Christelijk is het niet. Zoo verderfelijk een te pas en te onpas „vroompraten“ moet heeten, zoo noodzakelijk is een brengen en houden van het geheel der leerstof in den lichtglaans van Gods Woord: complement van het gebed om vereeniging des harten tot de vrees van Gods naam. Opzettelijk en voorbeaamd dient dit te worden gedaan (wat van den leeraar gezette studie der Gereformeerde beginselen eischt) maar ook, als op de meest ongedachte momenten de beginselquaesties naar voren springen: de terloops gestelde vraag van een leerling over één van de duizend onderwerpen die aan de orde kunnen komen (ieder docent weet er van); een courantenbericht; een bepaalde formulering in het leerboek; een opgangmakende roman.

Naarmate het belang van waarlijk Christelijk middelbaar en gymnasiaal onderwijs ons helderder voor oogen staat, zal ook de overtuiging opkomen, dat Christus op dit terrein ons oproept tot den strijd om behoud of verovering der naar Zijn naam genoemde scholen. De ouders: door toe te zien op den geest waarin ze hun kinderen laten onderrichten; door (zoo mogelijk) aanvulling of herstel, waar de school principiële faalde. Bestuursleden: door overweging of de grondslag en de verhoudingen aan de school handhaven eener Gereformeerde onderwijspraktijk en dies gezonde samenwerking mogelijk maken; door voorzichtige keus van te benoemen docenten; door nauwlettend acht te geven op het onderwijs waarvoor zij mede verantwoordelijkheid dragen. De leeraren door sterke begeerte en ijver om, door woord en voorbeeld hun leerlingen tot de Schrift leidend, vasten grond hun onder den voet te geven, tegen beginselondermijnende theorieën hen te wapenen, al zou nog zoo'n gering percentage van hen afkomstig zijn uit een beginselverwant milieu; door in den kring van hun collega's den Christus der Schriften met warmte en overtuiging te belijden.

K.

D.

UIT DE SCHRIFT

Aangesloten.

Jozef, zoon Davids.
Matth. 1:20 b.

Wij gelooven, dat Jezus, de Christus, zaad van David is. Uit Davids lijf zou de groote Koning der wereld voortkomen. Vóór eeuwen had God dat reeds beloofd. En door Maria heeft God die belofte vervuld. Maria is Davids dochter en als de Christus vleesch en bloed aanneemt uit de kleine dochter van Israëls grooten koning, dan is Hij zelf Davids zoon „naar het vleesch“.

Is het nu niet zeer merkwaardig, dat de Schrift er juist allen nadruk op legt, dat óók Jozef in Davids huis is geboren? Mattheüs zeker en misschien ook Lucas geven een geslachtsregister juist van Jozef! En oppervlakkig oordeelende, zouden we bijna zeggen: wat doet dat er nu toe wie Jozef is en uit welk huis hij stamt? Zou Jezus' geboorte, Jezus' plaats anders zijn geworden, indien Jozef b.v. een leviet of een simeoniet ware geweest?

Laten we voorzichtig zijn met zulk spreken. Laten we beginnen met aan te nemen, dat het zeer zeker van het allergrootste belang is geweest, dat Maria's man een Davidszoon was. Dat het niet anders mócht naar Gods bedoelen. Het feit, dat Mattheüs Jozefs geslachtsregister geeft en dat de engel in dat groote oogenblik hem aanspreekt met den naam: zoon Davids zegt hier meer dan genoeg. God in den hemel ziet in Jozef juist bij en na de geboorte van Jezus vóór alles den Davidszoon.

Wij weten, dat Mattheüs in zijn geslachtsregister de koningslijn teekent van David af en zoo al verder. Niet telkens de oudste zoon wordt genoemd, maar de erfgenaam van troon en kroon! We hebben in Mattheüs dus de lijn van troonbezitters en troonpretendenten. Al worden die troonpretendenten langzamerhand armer en minder van aanzien — ze blijven bezitters van koninklijke rechten en koninklijke beloften. O, zeker, er waren in die dagen heel veel nakomelingen van David — maar onder die velen was er slechts één, die koningsrechten bezat, er was maar één kroonprins onder de prinsen en princessen van den bloede. En de kroonprins uit Davids huis in de volheid des tijds, wie was het anders dan

Jozef, wie kón het anders zijn dan Jozef? Jozef die uit het „huis“, maar óók uit het „geslacht“ van David was! (Luc. 2:4). Jozef, de zoon van David!

En wie dit heeft gezien door Mattheüs' woorden die onthult een grooten rijkdom in 's Heeren doen in en met en door Jozef.

God had aan David een eeuwig koningsgeslacht beloofd. Tot in der eeuwigheid zou de koning waardig blijven in Davids huis. Een erfelijk profetengeslacht had onder Israël nooit bestaan. Het erfelijk priesterschap van Aäron was juist bestemd om te verdwijnen om vervuld te worden door den Grooten Priester naar Melchizedeks orde. Maar 't koningsgeslacht moest eeuwig zijn en de eeuwig zijn in Davids geslacht.

En dat werkt de Heere nu door Jozef.

Neen 't is geen toeval dat Maria straks trouwde met den kroonprins uit Davids huis, met de rechtzittende op troon en kroon in Israël.

Naar de wet wordt Jezus ten volle erfgenaam van Jozef, erfgenaam ook van de koningsbeloften en de koningsrechten van David.

En als Jozef inderdaad gestorven is vóór dat Christus Zijn openbare ambtswerk begon, dan was Jezus niet meer de erfgenaam van het davidische koningsrecht, maar de bezitter ervan. Voor engelen en duivelen en menschen was Hij naar godslijk en menschelek recht de drager van 't koningsrecht en koningsheerlijkheid van 't grooten vader David.

En weer komt Jozef nu naast Maria te staan. Door die beiden schakelt de Christus zich in in Davids koninklijke familie.

Door hen beiden sluit Hij zich aan bij Davids, legt Hij den sterken band aan den eersten, waarlijk theocratischen koning.

Door Maria komt Jezus in Davids koningshuis door Jozef in Davids koningsgeslacht.

Door Maria wordt Hij Davids Zoon, door Jozef Davids opvolger.

Door Maria ontvangt Hij Davids vleesch en bloed, door Jozef Davids koningsrecht.

Davids Zoon wordt de Christus in Bethlehems nacht. En God gebruikt daarvoor én Maria én Jozef.

Davids Zoon, zóó willen we nu onzen Heiland loven noemen. En we zullen er dan bij denken dat Hij dat werd door Maria naar z'n menscheleke natuur en door Jozef naar z'n koninklijke ambt!

H.

C. v.

KERKELUK LEVEN

„Moet dat nu zóó?“ (II.)

De ontboezeming van De D. Sikkels, welke door de feit van haar overname of ondersteuning in andere organen een door mij verwachte min of meer algemeen betekenissen verkregen heeft, worde nu verder daarmede door mij uit het persoonlijke gedachtenverkeer uitgesloten en dus feitelijk over hem heen in gedachtenwisseling mede met die anderen betrokken. Met name één opmerking heeft daarbij mijn aandacht; er is bewezen dat oude tegenstellingen weer worden opgeroepen; de naam die van Kampen—Amsterdam. Reeds hebben we verleden week daarover iets opgemerkt in het verband van de toen besproken speciale gevallen; thans wijlen we iets in het algemeen zeggen, in de overtuiging, dat de Heraut-redacteur, van wien deze klacht afkomstig is, daarbij aan „De Reformatie“ dacht.

Ook nu heeft deze redacteur nagelaten te concreteeren en te preciezeeren. We zullen dus zelf daarmee hebben te trachten. En we merken daarom op, dat zoal niet bij dezen redacteur, dan toch bij degenen die over deze zaak nadenken, voor een niet gering deel aan twee kwesties zal gedacht zijn:

a. aan wat ons blad schreef over het promotierecht van Kampen;

b. aan wat we opmerkten over enkele publieke handelingen van aan de V.U. verbonden personen of combinaties van personen.

ad a. Wat het eerste punt betreft: m.i. heeft ons in geen enkel opzicht schuld aan partij-schappen, onder verwijzing naar toestanden in de gemeente van Corinthe, de Heraut-redacteur met leedwezen ziet komen in de kerken. Laat mij maar eens uit de kerk van „De Reformatie“ mogen klappen: toen indertijd één onzer medewerkers, die waarschijnlijk over 't promotierecht nog steeds anders denkt dan onder teekende, mij in April of Mei 1935 vroeg, of ik eveneens plaats inruimen zou aan artikelen, die zijnerzijds erkenning van dat promotierecht zouden willen geven, heb ik geantwoord, dat deze medewerker dat voor ongetwijfeld ruimte in ons blad krijgen kon, maar bij voorbaat tusschen ons vaststond, dat het goede verstandhouding niet schaden zou, als mijnredacteur daarop geantwoord werd, stel, dat ik daartoe de kans zou zien. M.a.w.: een open discussie — gelijk in

Het Genus: Generaal.

Vroeger jaren had ik nog wel eens het genoegen een generaal te zien. Onze hoofdstad had toen nog haar garnizoen en vaak zag ik onzen Stelling-commandant galopperen langs het ruiterspad van de Stadhouderskade. Ik heb daar altijd schik in gehad. Ik meen af te stammen van een ras, dat Geuzen heeft voortgebracht en dat geestelijk verwant was aan Camisards en Rondkoppes. Ook behoor ik tot een volk, dat nog altijd een klimmende leeuw in zijn wapen voert en geen liggende os! Maar al houd ik van generaals, men kan van het goede ook te veel krijgen. Men kan zoveel balken zien op zijner broeders kragen, dat de oogen er van gaan tranen! En dan gevoel ik de neiging om te zeggen: Lieve generaal, kom toch van uw paard en ga naast mij wandelen in het gelid. U begrijpt, dat ik hiermede doel op de lieden, die te hoog te paard zitten. Die hebben we in ons publieke leven nog al tamelijk veel. Dat is te begrijpen: het publieke leven is gevaarlijk! Men slaat zich zelf al spoedig te hoog aan. Men taxeert zijn broeder te laag. Er zijn genoeg onverstandige mensen, die dit in de hand werken. En dan gaat iemand al gauw dominee-en, apostelen en wordt hij een ongenietbaar en voor het koninkrijk Gods onbruikbaar mensch. Wij hebben daar in heel ons publieke leven last van, dus ook in de Evangelisatie. Niet het minst in de Evangelisatie! Want vaak zien wij dit werk niet als een normale tak van christelijken en kerkelijken arbeid, maar als iets heel bijzonders, waarvoor men een apart knobbel moet hebben. Met dien knobbel voorzien, is men dan meteen veilig geïsoleerd. Overleg met zijn medebroeders, onderworpenheid aan de bevoegde instanties, loyale medewerking en samenwerking, och wat! Ik heb den knobbel, weet u! Gelukkig begint er op dit punt kentering te komen. Wij krijgen steeds meer mensen, die geen knobbel hebben, maar een hart, een geloovig hart. Een geloovig hart nu vréest het isolement en zoekt en bidt om gemeenschap. Het ziet de groote beweging van het Koninkrijk Gods en wil niets meer dan in die beweging te zijn opgenomen. In welken rang of kwaliteit, met strepen of met sterren, dat maakt hem bitter weinig uit. Voor hem is het „Uw volk mijn volk, uw God mijn God” tot een onverbreekbare eenheid geworden. Toch doet zich nog altijd het verschijnsel voor van het genus-generaal. Toch dreigt nog altijd het gevaar, dat men ook in dit werk in den hoogmoed verstrikt raakt. En dit gevaar loopen vaak overigens uitnemende mensen. Zij hebben schoone gaven. Zij vertoonen een beschamenden ijver. Maar helaas: zij hebben geen hakken! Aan orde en regel kunnen noch willen zij zich onderwerpen. Zij willen alléén werken, op eigen houtje. Hoogstens willen zij een zekere éite vormen: een krijgsraad van generaals. Maar het psalmvers: „Ik ben een vriend, ik ben een metgezel, van allen, die Uw Naam ootmoedig vreezen”, dat schijnt niet in hún psalmbundel te staan. Natuurlijk, er zijn allerlei dingen, die het genus-generaal in de foutieve opvatting sterken. Het dienen in gemeenschap is een dagelijksche school van zelfverloochening. Men voelt zich er meestal meer een geplukte kip dan een generaal! Men komt in de samenwerking met allerlei pietluttigheden en onheiligheden in aanraking, die men in zichzelf... over het hoofd ziet! Maar er is nog iets anders, mijn beste broeder! Er is ook nog zoo iets als de zegen des Heeren! Er is ook nog zoo iets als de heerlijkheid des Verbonds. Van dat Verbond, dat geen theorie is uit een catechisatie-boekje. Maar dat is De — maar dan ook de éenige! — gemeenschap aan Jezus Christus en al Zijn schatten en gaven. Dat is de reine gemeenschap tusschen Zijn verlorene mensen, die het leven zoo onbegrijpelijk rijk en heerlijk maakt! O, wie Het Verbond leerde verstaan, wie tot de gemeenschap kwam, wie losgebonden werd door den Geest des Heeren uit het onheilzaam isolement, voor dien is het leven zoo onzegbaar rijk en heerlijk geworden! En het smart hem zoo diep als hij mensen in vrijwillige armoede ziet leven.

Wie niet tot de gemeenschap komt, ook in den arbeid der evangelisatie tot de gemeenschap komt, die is voor het koninkrijk Gods verloren!

Vleesch, vleesch! hoe lang zult gij nog begeeren tegen den Geest!

N. B.

Hebt U zich reeds van een JAARBOEKJE voor de Cerel. Kerken 1936 voorzien? Zie advertentie op laatste pagina.

dan Jozef? Jozef
ait het „geslacht
zef, de zoon van

Mattheüs' woorden
in 's Heeren de

ig koningsgeslacht
zou de koning
huis. Een erf-
aël nooit besta-
aron was juist
vuld te worden
elchizedeks ord-
euwig zijn en de

door Jozef.

ia straks trouw-
rds huis, met de
on in Israël.

volle erfgenamen
le koningsbelofte
id.

orven is vóór de
rk begon, dan van
an het davidische
ervan. Voor enig-
as Hij naar gods-
drager van de
ijkheid van Z

st Maria te staan
Christus zich

ch aan hij David
den eersten, was

avids konings-
slacht.

i Zoon, door Jozef

davids vleesch
gsrecht.

tus in Bethleh-
voor en Maria

nu onzen Heer
er dan bij den
naar z'n mensche-
naar z'n konink-
C. 3.

III

LEVEN

skel, welke door
rsteuning in an-
in of meer algeme-
s nu verder dat
tenverkeer uit
n gedachtenwissel-
Met name één
acht; er is beven-
den opgerakeld; m-
in. Reeds hebbe
nerkt in het ver-
evallen; thans wil-
n de overtuiging.
eze klacht afkom-
lacht.

agelaten te con-
en dus zelf daan-
ken daarom op, d-
an toch bij dege-
r een niet gering
icht zijn;

er het promotie-

akele publieke ha-
en personen of on-

t: m.i. heeft ons b-

partij-schappen, d-

in de gemeente

it leedwezen zit

tr eens uit de kerk

ppen: toen indere-

arschijnlijk over d-

denkt dan onder

vraag, of ik even

, die zijnerzijds teg-

zouden willen op

ze medewerker

blad krijgen kon-

vaststond, dat be-

m zou, als mijn

t ik daartoe de

ssie — gelijk in

geval van de rede van Dr O. Noordmans voor de stu-
denten der V.U. door mij zelf gezocht is — zou in ons
blad mogelijk zijn. Ik weet niet, of „De Heraut” zulk
een discussie zou toestaan; wel weet ik, dat wie zulk
een „gesprek” toelaat, daarmee geen partij-schappen in
de hand werkt, doch ze juist helpt verhinderen. Want
partij-schappen ontstaan niet door een open en zakelijke,
nu en contra gevende bespreking van in discussie
zijnde punten, doch door onjuiste probleemstellingen,
of door het doodzwijgen van de meening van anderen,
of door de heenwending van het zakelijke naar het per-
soonlijke, of anderszins.

Naar mijn meening, reeds vaak uitgesproken, moesten
aan ook de (voormalige) tegenstanders van het Kamper
promotierecht evenzeer als de voorstanders zich be-
vragen om te komen tot de in dezen nog steeds ont-
brekende „eenparigheid van gevoelen”. Als de zaak nog
eens breed en zakelijk en vooral puntig (puntsgewijs)
besproken wordt, kunnen we verder komen. En wat
is daartegen? Ieder begint toch respect te hebben voor
zijn eigen argumenten, en verwacht dus, dat de waar-
heid, mits puntig uiteengeroten verdedigd, wel over-
tuigen zal! Maar wat niet meer gehandhaafd worden
kan, dat moet men om Christus' wil ook openlijk prijs-
geven. Juist zij, die voor partij-schappen vreezen, hebben
daarom de dure roeping, opdat niet onze wil, doch die
van God heersche, reeds in de vóór-synodale gedachten
en overleggingen.

En nu we daaraan toegekomen zijn, spreek ik on-
gewonden als mijn meening uit, dat de Heraut-redac-
teur partij-schappen had kunnen helpen voorkomen.
Indien hij — om nu maar niet meer te noemen — het
eerste artikel, dat Prof. Dr S. Greijdanus schreef ten
behoefte van de stelling, dat Prof. Dr H. H. Kuiper door
de aanvaarding van een doctorshul van een o e i g e n
naam promoveerende faculteit buiten universiteits-
verband, het recht om tegen Kampens promotierecht
te ingereken, verloren heeft, of had ontzenuwd, of als
niet argumenteerd in het openbaar had erkend. Was
dat geschied, dan ware een zaak, welker bespreking
niet altijd met gebeden en dankzeggingen is in- en
angeleid, verder gelacht. Zulk een open discussie zou
ons aller voeten hebben kunnen recht zetten op den
weg des vredes der genoegzame eenparigheid van
gevoelen.

ad b Omdat het volgende punt een enigszins bree-
ders bespreking vraagt, waarvoor ik in dit nummer
slechts ten koste van andere bijdragen plaats zou kun-
nen maken, bewaar ik dit punt liever tot de volgende
week.

K. S.

De Algemeene Genade¹⁾. (II.)

In een vorig artikel kwam ik tot de slotsom, dat
Prof. Schilder de cultuur verabsoluteert. En
daaronder verstond ik, dat hij haar een plaats geeft
in 't middelpunt van de theologie, zoodat men
over haar gaat spreken in termen en met accenten,
die wij gewend waren te reserveeren voor de
goetieren, die de particuliere genade ons schenkt of
beloof. Ik wees op de babylonische spraakver-
warring die daardoor in onze kerkelijke Pinkster-
taal ontstaat. Dr Schilder maakt de cultuurvragen
absoluut en in ruil daarvoor de geloofsvragen
cultureel.

Dat de cultuurvragen absoluut worden gemaakt,
anders dan bij Kuiper, eischt eerst eenige toe-
lichting. Ik wees er in mijn vorig artikel reeds op,
dat de tegenstelling van hemel en hel direct op
de cultuur wordt betrokken. Die van tijd en
eeuwigheid, waarbij al het bestaande en de ge-
schiedenis in al haar uitingen een karakter van
sterke voorloopigheid krijgt, wordt terzijde ge-
schoven. Een verschil in waarde tusschen tijd en
eeuwigheid is er voor den Schrijver niet. De
hemel is „de „som” van de geschiedenis” (Hemel,
73). Wel wordt er een catastrofe verwacht, maar
deze ligt in de lijn der geschiedenis en zou ook
gekomen zijn, als de zonde niet was opgetreden.
Ze komt overeen met den overgang van den eer-
sten scheppingsdag naar den tweeden en van dezen
naar den derden enz. De cultuurvragen hebben
daarom absolute beteekenis en alles wat er met
de schepping naderhand gebeurt, de zondeval, de
verlossing door Christus, blijft, in vergelijking met
„de eerste beginselen” der wereld, bijkomstig. Van
het begin uit moet alles geduid worden. Genesis
1-3 is eigenlijk het belangrijkste stuk van den
bijbel. Er zijn nog wel mensen, wier leven
niet beweegt tusschen de polen van het geduid
in den tijd en het zuchten naar de
eeuwigheid, maar dat moet uit zijn (Hemel,
84). Het gebeurt ook nog wel dat zusters in de
gemeente onder de preek alles laten opgaan in de
tegenstelling van schuld en rechtvaardigmaking
(Hemel, 313). Maar ook dat is af te keuren. Zij
moeten teruggeleid naar het werkverbond (Hemel,
285) en vandaar naar het natuurverbond van Ge-
nesis 1 (Hemel, 313). Men ziet het, alle absolute
tegenstellingen, waarmee de kerk gewoon is te
rekenen, worden naar het begin, naar Genesis
1-3, liever nog Genesis 1-2 teruggeschoven en
naar „de eerste beginselen der wereld” verlegd
(Jezus Christus en het Menschenleven,
253). Jezus wordt gerekend dat ook te doen, om-
dat hij de Farizeers herinnerde hoe het in den
beginne was (Hemel, 286). Wel komt de Zoon

van God van boven, maar God komt daarbij in
onze continuïteit. De Zoon gaat met ons mee
(Hemel, 63), wij niet met Hem. Het Evangelie is
een verlengde van de Schepping. Toen, bij de
Schepping, heeft God de eerste beginselen afge-
kondigd; Jezus leidt daarheen terug en zoo wordt
het Evangelie een cultuurprobleem (J. Chr. 249).
De eeuwigheidsvraag wordt concreet en actueel
(Hemel, 86).

In deze verabsoluteerde cultuur krijgen nu de
laatste en uiterste tegenstellingen een plaats. De
gemeene gratie spreidt niet meer een verzoenend
licht, maar krijgt tegenover zich de gemeene
vloek (Hemel, 287). De ééne „gemeene-gratie-
cultuur” wordt naar het rijk der sprookjes ver-
wezen. Er is cultuur in gehoorzaamheid en cul-
tuur in overtreding. Er is gratie en oordeel; geen
gemeene gratie. Er is cultuur der uitverkorenen
en der verworpenen. Het ééne is koren, het andere
kaf. Een „gemeene” opbrengst levert de cultuur
niet. Er is wel een „gemeene roeping” tot cul-
tuur, maar die wordt slechts in de kerk goed
gehoord (J. Chr. 277). Daar wordt het „scep-
pingsmandaal” weer opgenomen; de „crea-
tuurlijke godsdienst”. En met behulp van com-
promissen, waarmee de Bergrede, het program van
beginnselen, buiten de kerk wordt toegepast, neemt
deze cultuur haar loop ook in de wereld (J. Chr.
281/82). Want er staat geen schutting tusschen de
kerk en de wereld (J. Chr. 273). Tusschen beiden
in staat de gezonde mensch (J. Chr. 280 v.v.);
ook wel persoonlijkheid genoemd (J. Chr. 282).
Hij past de eerste beginselen, die God bij de
Schepping heeft afgekondigd, weer toe en zoo
groeit de hemel langzamerhand op aarde.

Daartegenover staat nu de ontwikkeling van de
hel. Zij bestaat in de specialisatie, de scheiding
tusschen cultuur en religie, van algemeene en bij-
zondere genade, waarmee Kain begon en waarmee
Seth genoegzaam (J. Chr., 257). Gezondheid en
stijl wijken uit het leven en de schepping gaat
op deze lijn haar onthulling tegemoet. Salans
stijl wil niet gelukken. Wel zal de Antichrist een
antid-programma pogen af te werken (J. Chr., 268),
maar tevergeefs.

Nu kan Dr Schilder deze omzetting van „ge-
meene gratie” in „gemeene roeping” niet conse-
quent volhouden. Ook hij moet de verabsoluteerde
tegenstellingen in de cultuur laten temperen. Het
„gemeene oordeel” als correlatief van de gemeene
gratie wordt dan tusschen haakjes geplaatst (J.
Chr., 265) en de algemeene genade krijgt een
functie, die toch veel lijkt op die, welke ze bij
Kuiper heeft. Christus houdt zich in, en de Anti-
christ wordt weerhouden en zoo ontmoeten beide
elkaar toch in de cultuur. Maar de verbinding
is toevaliger en lossen dan bij Kuiper. De cul-
tuur der wedergeborenen gaat op de schepping
terug en vormt een wereld, die der onweder-
geborenen is slechts een „rest” en spoedt zich
naar het oordeel. De lijnen snijden elkaar en
loopen geen oogenblik evenwijdig. En slechts één
van beide lijnen mag eigenlijk cultuur heeten en
heeft iets met genade te doen.

En nog in een ander opzicht wordt de tegenstel-
ling verzacht. Beide lijnen zullen niet doorgetrok-
ken kunnen worden. Er komt een catastrofe, zoo-
wel voor de eene als de andere. Iets van het ver-
schil tusschen tijd en eeuwigheid neemt ook Dr
Schilder aan. In de woorden „hemel” en „hel” ligt
toch iets meer opgesloten dan een „nog niet”. Er
staat iets ontzagelijks te wachten. Maar voor de
kerk, die gezond is en waarlijk cultureel, is dat
niet abnormaal. Het ligt reeds in de schepping
opgesloten; het is een natuurlijk, creatuurlijk, cul-
tureel gebeuren, dat ook zou hebben plaats gehad
als de zonde niet gekomen was.

Men ziet dat de antithese, die Kuiper vooral
voor het terrein der wetenschap heeft uitgewerkt,
in zijn Encyclopaedie, hier op het gebied
der algemeene cultuur wordt doorgetrokken. Kuy-
per wilde in de leer van de Algemeene Genade
den nadruk leggen op wat de geloovigen met alle
schepselen gemeen hebben. Zij stond wel achter
de particuliere genade, maar ook in tegenstelling
daarmee. Wegens den zondeval moest de genade
particulier worden. De leer van de algemeene
genade kwam ook op uit de helijden van het dode-
lijk karakter der zonde. Maar het motief was
juist tegengesteld. Bij de eerste ging het om de
antithese; bij de laatste om den band die des-
niettegenstaande alle schepselen samenhielt. Het
was er Kuiper om te doen om degenen die zóó
in de tegenstellingen van de bijzondere genade
vastzaten, dat ze niet durfden te leven, den moed
daartoe te geven. Ook van de cultuur zou „een
blijvende winste” voor de eeuwigheid overblijven.

Daarbij gaat Kuiper ook wel op de schepping
terug. Hij legt nadruk op de beteekenis van Ge-
nesis 1-5. Maar hij doet dat niet in zoo absoluten
zin. De algemeene genade, waarmee wij te maken
hebben, dateert veeleer van Noachs dagen. Wat
wij cultuur noemen, volkeren, talen, overheid, is
toen ontstaan. Naast de particuliere genade,
waarvan de lijn bij Abraham duidelijk wordt, is
de gemeene gratie in de historie opgetreden. Zij
houdt iets betrekkelijks en blijft buiten de abso-
lute (Zie vervolg op bladz. 124.)

¹⁾ Dr O. Noordmans berichtte ons, dat hij voorloopig
het bij dit tweede artikel wilde laten. We danken hem, dat
hij onze uitnodiging aanvaard heeft, en hopen volgende
week ons antwoord te beginnen.

K. S.

lute tegenstelling van Adam en Christus, die bij de particuliere genade alles beheerscht.

Daarvan wijkt Prof. Schilder nu af. Hij wil den geloovigen de cultuurtaak nog nauwer op het hart binden en verschuift alles wat daartoe behoort in de richting van de particuliere genade. Voor hem is het gebied der gemeene genade met de verhouding tusschen Adam en Christus gegeven. De genade, die er voor een culturele taak noodig is, heeft geen zelfstandig karakter naast de charismata der kerk.

Daardoor vermijdt hij sommige van de fouten van Kuyper, die ontstaan door de verbinding van de terreinen der algemeene en der particuliere genade, nadat ze eerst afzonderlijk zijn beschreven en duidelijk onderscheiden. Ik herinner aan de citaten, die ik in mijn vorig artikel gaf, en waarin we lezen, dat God Zijn kinderen van het beste ras doet zijn en hen in het noorden plaatst, als de cultuur in het zuiden achteruit gaat. Voor een dergelijk historisch materialisme of — Kuyper profeteerde hier onwetend — christelijk biologisme is Dr. Schilder gevrijwaard. Maar hij maakt het nog veel erger, omdat hij twee gebieden dooreenmengt, die gescheiden moeten blijven. Over een artistieke gave mogen wij niet op dezelfde wijze en in hetzelfde verband spreken als over een christelijk charisma. Een betrekking in de maatschappij draagt een ander karakter dan een ambt in de kerk. Aardsche schoonheid en hemelsche heilichheid mogen we niet in één adem noemen. Cultuur en geloof blijven twee.

Wanneer men dat vergeet kan men een heilichheidsfanaticus worden, zoals de Wederdoopers, en op andere wijze de Dooperschen. Daarom schreef Kuyper zijn Gemeene Gratie. Hij plaatste beiderlei genade duidelijk uiteen.

Dr. Schilder breekt daar nu weer mee, maar drijft de verbinding in omgekeerde richting als de Doopers. De bijzondere genade wordt nu overgebracht naar de cultuur. En dan wordt men onheilich. Het teere, dat ook volgens Kuyper in 't bijzonder aan de particuliere genade eigen is (Gem. Gratie I, 377) en dat hij in zijn meditaties in De Heraut vaak op zoo ontroerende wijze tot uitdrukking wist te brengen, wordt dan geprofaaneerd.

Wij zien in onze dagen de diastase tusschen geloof en cultuur weer grooter dan Kuyper dat deed of kon doen. Hij had, toen hij zijn artikelen over de Gemeene Gratie schreef, 'topvlammen van den wereldoorlog nog niet gezien en kon niet dien indruk hebben van de daemone der cultuur en der geschiedenis, dien de tijdsomstandigheden ons hebben gegeven. Blijkens zijn Stone-lezingen zag hij de historie als een waarneembaar kersteningsproces. Voor velen, en ook voor mij, is die kerstening in strikter zin geloofszaak. Wij vinden goed dat Kuyper geloof en cultuur duidelijk onderscheidde en scheidde, zoodat voor beide een eigen genade noodig was van zeer verschillend karakter. Maar terwijl Kuyper ze naast elkaar plaatste en tal van verbandingen aanwees, zien wij ze meer uiteentreden, voor het natuurlijk oog bijna tegenover elkaar treden, elkaar bedreigen. Wat wetenschap, wat kunst, wat politiek is, dat zijn althans voor ons weer vragen geworden.

Nu komt in een tijd, waarin deze vragen ons met elementair geweld worden gesteld, en waarin wij er met oud-christelijke verlegenheid tegenover staan, Dr. Schilder geloof en cultuur zoomaar ineenschuiven. Ik vraag mij af hoe het mogelijk is. De dialectische theologie heeft de grotere diastase aanvaard en gaat er van uit. Althans houdt er rekening mee. Dr. Schilder doet het omgekeerde. Ik kan mij dat niet anders verklaren dan door aan te nemen, dat hij het Kuyper-standpunt wil handhaven tegen de critiek in, die de contemporaine geschiedenis daarop uitoefent. De tijd zet de beide terreinen, die Dr. Kuyper naast elkaar plaatste, uiteen. Dr. Schilder verzet zich en schuift ze ineën. De theologie van dezen tijd laat de kerk afstand nemen ten opzichte van de cultuur en legt het accent op de particuliere genade. Dr. Schilder verzet zich, vereenzelvigd haar met de cultuur en verabsoluteert de algemeene genade tot algemeene roeping, die op dezelfde wijze fungeert als de particuliere roeping in de kerk.

Dr. Schilder kan dat niet heelemaal zoo meenen; althans niet volhouden. Maar hij heeft er zich in vastgebeten en wil niet loslaten. Dat hij het zoo niet meenen kan, althans niet volhouden, blijkt telkens. Zoo, wanneer hij zegt, dat een kerkbode soms meer voor de cultuur beteekent dan het tooneel (J. Chr., 263). Dan wrijft ik mij de oogen uit en roep uit: Zoo! — bedoelt ge dat met cultuur! Ik wil niets van een kerkbode zeggen, maar ik gebruikte het woord „cultuur” in een anderen zin. Tegenover een kerkbode behoef ik ook geen diastase te nemen.

Maar er zijn andere bladzijden, waarmee ik niet zoo gemakkelijk gereedkom. Dan merk ik, dat de Schrijver toch meent wat hij zegt en dat hij over Christus en Zijn apostelen gaat spreken op een wijze, die ik onheilich noem. Dan ontstaat er een nieuwe tale Kanaans, die niet lijdt aan overdreven dierbaarheid, maar aan onmiskenbare ruwheid en profaniteit.

Zoo wordt over Jezus' leven met muzikale ter-

men gesproken. Het heet een „wohltemperiertes Klavier” (J. Chr., 245). Een uitdrukking, die de Schrijver elders (J. Chr., 265) gebruikt om het eigenaardige van de algemeene genade, van de cultuur aan te wijzen. Het ambt van Christus wordt hier niet naar z'n helse angst en pijnen beschouwd, in verband met de zonde, maar met de aangename zweving, 't veilige midden, de wijze matiging, die eigen zijn aan een wereldperiode, die nog geen hemel, maar ook nog geen hel is, en waarin de vijf broers van den Rijken Man zich zeer op hun gemak gevoelen. In de bediening van dat ambt „overkomt nu aan de corrupte wereld weer het mirakel van de verschijning van den Gaven, Schoonen, Idealen Mensch” (J. Chr., 251). Dat doet mij denken aan de beschrijving van een Antichrist, een Satan-Gentleman, zooals Correlli die vroeger geteekend heeft in Smarten van Satan; meer dan aan den Christus der Schriften. Het heet verder, „een schijnbaar a-culturele kribbe” (J. Chr., 259), waarin Hij gelegen heeft, en „een schijnbaar cultuur-indifferent kruis” (J. Chr., 259), waaraan Hij gehangen heeft. Want uit „een gat... ergens in een hof... zal het lijf van dezen Menschenzoon dan gaaf, en heel gezond en schoon, weer opstaan op het Paascheest”. Elders wordt gesproken van Jezus' „prachtig menschenlichaam na Paschen” (Hemel, 271). En zoo staat hier weer alles in het teken der plastische schoonheid, zooals zoopas in dat der muzikale harmonie. Deze Christus heet dan „als Kerkvorst” de „Koning der Cultuur”. Van het ontzettende van het Kruis en den schrik der Opstanding merkt men hier niets. Met zooveel woorden wordt de meening van Kuyper, dat de religie in haar hoogsten vorm zich van het kunstkleed ontdoet, afgewezen.

En dit Evangelie komt Paulus nu te Rome brengen. Deze „Paulus was één stuk gezondheid. Ook cultuurgezondheid” (J. Chr., 261). Later is „Luther met zijn ronden kop... als cultuurverschijnsel honderd ducaten waard” (J. Chr., 262). En deze allen, Christus, de profeten, de apostelen, de kerk en de heiligen, zijn er om „weer typen van het zuivere menschenras” (J. Chr., 251) te kweeken. De vertegenwoordigers van dit ras, de wedergeborenen, zijn nog niet volmaakt, maar „zijn er toch weer.” Deze mensch is de cultuurmensch „van 't begin de(n) Schoone Mensch in den Schoonen Hof” (J. Chr., 270).

Is dit alles dus toch zoo gemeend? Dr. Schilder bevestigt het zeer beslist. Hij schrijft: „Wij geven toe, dat dit standpunt brutaal schijnt.... Maar wij willen niet anders.... Omdat wij aanvaarden, dat dit standpunt het bijbelsche is, schrikken wij niet terug voor de consequenties” (Jezus Chr., 270).

Wij hopen dat velen, ook in de Gereformeerde Kerken, wel zullen schrikken voor deze verabsolutering van de leer der Algemeene Genade, deze onheiliching van de Schrift.

Laren. (G.)

O. NOORDMANS.

Doleantie-stemmen.

In verband met de aanstaande herdenking van de Doleantie zal, behalve het groote Doleantieboek, bij den uitgever J. H. Kok te Kampen nog een belangrijke uitgave verschijnen. Het boek is getiteld „Doleantie-stemmen” en bevat een keur-collectie van stukken uit de omvangrijke pamfletten-literatuur van den Doleantie-tijd. De verzameling is bijeengebracht door Dr. J. C. Rullmann, den kenner bij uitnemendheid van het kerkelijk leven der 19e eeuw. Wat hier verzameld werd, is buitengewoon belangrijk en interessant voor de juiste beoordeeling van dien strijd voor vijftig jaren gevoerd. In dit boek zullen ook verschillende illustraties uit dien tijd worden gereproduceerd.

In 1887 schreef Dr. W. Geesink: „Er verschijnen tegenwoordig boeken en er worden tijdschriften uitgegeven op het gebied van den kerkelijken strijd, die ge zuinig bewaren moet — zij zullen eens voor uw achterkleinkinderen een goudmijn zijn.”

Het meest waardevolle uit deze goudmijn wordt thans aangeboden in dit boekwerk.

Het boek zal einde dezer maand het licht zien en kan met name voor velen die in de komende dagen bij de herdenking der Doleantie zullen spreken of schrijven, van groote beteekenis zijn.

Jaarboek Gereformeerde Kerken.

Bij de firma Oosterbaan & Le Cointre verscheen het Jaarboek voor 1936, mooi op tijd. Het geeft de gewone gegevens; en de in-memoriams (of levensberichten) omtrent de overleden predikanten dd. A. M. Diermanse, J. G. Meynen, J. H. Beumee, W. Verhoef, A. Bolwijn, W. W. Smitt, L. Kuiper, R. Sybrandy, J. Gispén, P. E. van Schaik, I. Tonkens, S. Veltman, W. Bosch, L. Bouma, F. Drost, P. Bos.

Natuurlijk interesseert het kerkelijk overzicht over 1935, van de hand van Dr. J. C. Rullmann. Daarin is als gewoonlijk zeer veel te prijzen; maar wij mogen niet nalaten, op te merken, dat wat op blz. 396 vermeld wordt inzake enkele in 1935 gevoerde of ook niet doorgevoerde dis-

cussies in dien zin onvolledig is, dat essentiële punten van de aan den dag tredende meeningen verschillen buiten beschouwing gebleven zijn, daardoor van de nogal ingewikkelde problematiek van dat jaar een al te simplistische voorstelling gegeven wordt. Hoe groot ons respect voor Dr. Rullmann als historicus ook is, wij willen niet verhehlen, dat op dit punt door hem dezen kerk geen historie geschreven is. Want er was wel anders aan de hand inzake „Parijs” (de Calvijnherdenking als totaal) dan 'n verwondering over de aanvaarding van een doctorsbul eener zichzelfstaande faculteit.

Het liep bijvoorbeeld ook over de vraag, of het actief en op voet van gelijkheid (als medewerkers) met theologen van o.i. zeer oncalvinisch gedachten herdenken van Calvijn voor gereformeerde theologen niet in strijd kwam met de vroeger door „De Heraut” ingenomen houding toen het blad — terecht — afwijzend stond tegenover een soortgelijke Calvijnhuldiging te Genève. Waar nu Dr. Rullmann alleen de details kwamen van het promotierecht naar voren brengt, weet van de toenmalige casuspositie een onjuist beeld te geven. En als dan in dat verband nog „De Haag-West” te berde gebracht wordt, komt de achtergrond van dit stukje geschiedenis in te donker te staan. Niet het minst de zeer uitverrige, en zeer scherpe en zeer langdurige polemiek van Prof. Dr. J. Waterink tegen Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven en Dr. H. Steen, om maar niet meer te noemen.

Het spijt ons, dat we deze opmerking niet terug mogen houden. Wie de geschiedenis van 1935 op dit ingrijpende punt wil bestudeeren, zal deze keer tot de bronnen zelf moeten teruggaan.

Natuurlijk hebben we overigens veel lof voor Dr. Rullmanns overzicht en voor heel het boek.

K. S.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan Dr. D. van Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.)

Dokter en Diaken.

Wat is het leven toch moeilijk en wat is inzonderheid het leven van een krantenschrijver moeilijk; en hoe allermoeilijkst is het werk van een schrijver van geestelijke adviezen.

Daar was een dokter ergens.

Die dokter werd gekozen en benoemd tot diaken. Maar hij gevoelde bezwaar tegen het aanvaarden van het ambt.

Hij meende, dat zijn dokter-zijn hem het kleeden van het diakenambt moeilijk zou maken. Hij schreef mij daarover en vroeg mijn oordeel.

Ik dacht daar eens over na en kwam tot de overtuiging, dat er voor de door dezen dokter gevoelde bezwaren iets te zeggen was.

In dien geest schreef ik in „De Reformatie”. Maar mijn lieve mensch, wat heb ik daar over moeten hooren.

Daar was zelfs één briefschrijver, die zijn tegenwerpingen meende te moeten ondersteunen door te zeggen: „Ook voor de Gereformeerde Pers geldt de laatste alinea van het antwoord op vraag 112 van onze Catechismus”.

Voor het gemak van de lezers schrijf ik die alinea hier af. Hij luidt aldus: „ook mijns naasten eer en goed gerucht naar mijn vermogen voorstaan en bevorderen”.

Inderdaad, dat vind ik nu toch werkelijk niet te grof.

Acht deze broeder dan en de leden der gemeente en de dokters zóó geheel boven alle menschelijke zwakheden verheven, dat hij het onmogelijk acht, dat, in bepaalde relaties of bij de leden der gemeente, of bij een dokter verkeerde gedachten zouden kunnen rijzen?

Is iemand, die bij de beoordeeling van de vraag naar het menschelijke van die bepaalde relatie van die algemeene zondigheid van Gods kinderen uitgaat, is die iemand daardoor een overtreders van het negende gebod?

Dat te beweren is zoo dwaas, dat dat bij een man, die heeft geleerd te studeren en na te denken, alléén geboren kan worden uit een geprikkeldheid, die rustig en bezonnen beschouwen van de dingen onmogelijk maakt. Als iemand h.v. zegt: „Het is niet wenschelijk, dat een dominee financieel geïnteresseerd is bij een begrafenisonderneming, want hoe licht zou de zieke, die hij bezoekt, kunnen denken: domineé hoopt er zeker op, dat zijn vereeniging mij zal begraven, of, hoe licht zou de domineé op een begravenis of zich aan kunnen ergeren, dat men zijn vereeniging niet heeft genomen”, dan zou ik, als domineé, dadelijk zeggen: „man, gij hebt gelijk”. En het zou eenvoudig de zuiverste onzin zijn om dien man te beschuldigen van het aantasten van den goeden naam van de domineés.

Eenzelfde geval geldt het hier.

Een andere briefschrijver gaat zóó ver, dat hij allerlei leelijks van de domineés gaat zeggen.

Er zijn do
nieuwe pree
Er was ee
gehuurd, vó
Er was e
ouderling w
kreeg — en
Wat is dat
Ik begrijp
Kunnen w
heel gewone
wenschelijke
kerkelijk lev
zonder dat v
wij het niet
worden?

Denki ier
wel, dat is
Wordt iem
en hij neem
daarin den
dan druk ik
broeder”.

Maar mag
hebben, dat
beter is, dat
daarvoor ne
Ik zal he
mij eens is
verschilt; m
nemen, dat
En laat m
den, toch n
telijk de m
Zonder de m
over geschr
Maar wat
mij toe, da
bearbeiding
worden de
gemeenteled
dient er aa
gehandicapl
men verkee
Iemand so
ken indien
het is noo
Rijkstracter
bestaat, dat
en geweten
ten degene
opbrengen”

Op deze
zeer stillig
des Woords
dachte aan
u moest h
vaak wij te
staan en de
moedigheid
door de w
denken en
het eens w
een deel v
wij nog eer
spreek van
ambtskruis

Alléén m
wij een uit
Evangelie z
mag niet
Maar dat
der noo
leven te re
Ook was
Ik geef h
„U, dom
gemeente t
d.i. een ve
anderen ka
neering op
wantrouwe
den zouden
strijdigheid

Antwoor
de dingen
praten? G
dat zijn r
Als ik z
als verbon
loovigen, z
gemeente
meente bo
en den na
Hoe kon
een monde
onvallen
zwart op
Dat kan
men de z
en daarom
niet rustig
Hiermee
sluiten.

Denkt i
recht.
Misschi
heeft gek
Maar w
doen is, c